

Kunming-Montrealin maailmanlaajuinen luonnon monimuotoisuuskehys

Osa A. Tausta

Luonnon monimuotoisuus on keskeistä ihmisten hyvinvoinnille ja terveelle planeetalle, se tarjoaa taloudellista vaurautta kaikille ihmisille, sisältäen hyvän elämän tasapainossa ja sopusoinnussa Äiti Maan kanssa, ja olemme siitä riippuvaisia ruuan, lääkkeiden, puhtaan ilman ja veden, luonnonriskeiltä suojautumisen sekä virkistykseen ja kulttuurisen inspiraation vuoksi, ja se tukee kaikkia elämän järjestelmiä maan päällä.

Maailmanlaajuinen luonnon monimuotoisuuskehys pyrkii vastaamaan hallitustenvälisen luontopaneeli IPBES:n vuonna 2019 toimittaman luonnon monimuotoisuutta ja ekosysteemipalveluja koskevan maailmanlaajuiseen arviointiraporttiin, maailmanlaajuisia luonnon monimuotoisuusnäkömiä koskevan julkaisun viidenteen versioon, ja moniin muihin tieteellisiin julkaisuihin, jotka tarjoavat laajasti esimerkkejä siitä, että jatkuvista pyrkimyksistä huolimatta luonnon monimuotoisuus heikkenee maailmanlaajuisesti ennennäkemättömällä nopeudella ihmiskunnan historiassa. Kuten IPBES maailmanlaajuinen arviointiraportti toteaa:

Keskimäärin noin 25 prosenttia arvioiduista eläin- ja kasvilajeista ovat uhanalaisia, mikä käytännössä tarkoittaa, että noin miljoona lajia on jo sukupuuton partaalla, moni seuraavien vuosikymmenten kuluessa, jollei kiireellisiä toimia luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen ajureiden voimakkuuden vähentämiseksi tehdä. Ilman sellaisia toimia lajikato kiihtyy maailmanlaajuisesti entisestään, mikä on jo nykyisellään kymmen- tai satakertaisesti suurempi kuin keskimäärin viimeisen 10 miljoonan vuoden aikana.

Biosfääri, josta koko ihmiskunta on riippuvainen, muuttuu ennennäkemättömällä tavalla kaikissa mittakaavoissa. Luonnon monimuotoisuus – lajien ja ekosysteemien sisäinen ja välinen monimuotoisuus – heikkenee nopeammin kuin koskaan aiemmin ihmiskunnan historiassa.

Luontoa voidaan suojella, ennallistaa ja käyttää kestävästi samalla, kun muut maailmanlaajuiset sosiaaliset tavoitteet voidaan saavuttaa kiireellisten ja keskitettyjen toimien kautta, jotka tähtäävät käänteentekevään muutokseen.

Luonnon muutoksen suorat juurisyyt, joilla on laajin maailmanlaajuinen vaikutus (alkaen niistä, joilla on suurin vaikutus) ovat muutokset maan- ja merenkäytössä, eliöiden suora hyödyntäminen, ilmastonmuutos, saasteet ja haitallisten vieraslajien leviäminen. Nämä viisi suoraa juurisyytä ovat seurausta taustasyistä, muutoksen epäsuorista ajureista, joita sosiaaliset arvot ja käytös vahvistavat (...) Suorien ja epäsuorien ajureiden aiheuttamien muutosten taso vaihtelee alueiden ja valtioiden välillä.

Kunming-Montrealin maailmanlaajuinen luonnon monimuotoisuus kehys rakentuu strategiselle suunnitelmalle vuosilta 2011-2020, sen saavutuksiin, puutteisiin ja opetuksiin, ja muiden kansainvälisten ympäristösopimusten puitteissa saavutettuihin kokemuksiin, muodostaen kunnianhimoisen suunnitelman toimeenpanna laajamittaisia toimia, jotta yhteiskuntiemme yhteys luonnon monimuotoisuuteen saadaan muutettua vuoteen 2030 mennessä. Kestävän kehityksen toimintaohjelma ja tavoitteet vuoteen 2030 toteutuvat, ja taataan, että vuoteen 2050 mennessä yhteinen visio elämästä sopusoinnussa luonnon kanssa on saavutettu.

Osa B. Tarkoitus

Kehyksen tarkoitus on käynnistää, mahdollistaa ja nopeuttaa hallitukset sekä alue- ja paikallishallinto tekemään kiireellisiä ja kestävyysmurrokseen johtavia toimenpiteitä, ja pysäyttämään luontokato ja kääntämään luonto elpymisuralle koko yhteiskunnan osallistumisella, jotta vision, päämäärien ja tavoitteiden linjaamat lopputulokset voidaan saavuttaa ja täten myös osallistua Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen ja sen pöytäkirjojen kolmen tavoitteen saavuttamiseen. Tarkoituksena on sopimuksen kolmen päämäärän täysimääräinen toimeenpano tasapainoisella tavalla.

Kehys on toiminta- ja lopputulosuuntautunut, ja se pyrkii ohjaamaan ja edistämään kaikilla tasoilla politiikan, päämäärien, tavoitteiden, kansallisten luonnon monimuotoisuusstrategioiden ja –toimintasuunnitelmien uudistamista, kehittämistä, päivittämistä ja toimeenpanoa, sekä edistämään prosessin seuranta ja arviointia kaikilla tasoilla läpinäkyvämmällä ja vastuullisemmalla tavalla.

Kehys edistää koherenssia, täydentävyyttä ja yhteistyötä Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen ja sen pöytäkirjojen, muiden luonnon monimuotoisuutta koskevien sopimusten, muiden olennaisten monenvälisen sopimusten ja kansainvälisten toimielinten välillä, kunnioittaen niiden toimivaltoja, ja luoden yhteistyö- ja kumppanuusmahdollisuuksia moninaisten toimijoiden välillä vahvistaakseen kehysten toimeenpanoa.

Osa C. Näkökohtia kehysten toimeenpanolle

Tämä kehys, sisältäen sen vision, tehtävän, päämäärät ja tavoitteet, tulee ymmärtää, toteuttaa, toimeenpanna, raportoida ja arvioida, yhtenevästi seuraavien näkökohtien kanssa:

Alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen osallistuminen ja oikeudet

Tämä kehys tunnustaa alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen tärkeän roolin luonnon monimuotoisuuden suojelijoina ja kumppanina suojelussa, ennallistamisessa ja kestävässä käytössä. Kehysten toimeenpanossa tulee varmistaa, että alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen oikeudet, tieto, sisältäen luonnon monimuotoisuutta koskevan perinteisen tiedon, innovaatiot, maailmankatsomukset, arvot ja käytännöt ovat kunnioitetut, dokumentoidut, säilytetyt heidän vapaalla ennakkotietoon perustuvalla suostumuksellaan, muun muassa niiden täysimääräisellä ja tehokkaalla osallistumisellaan päätöksentekoon, olennaisen kansallisen lainsäädännön, kansainvälisten instrumenttien, mukaan lukien Yhdistyneiden kansakuntien julistuksen alkuperäiskansojen oikeuksista, ja ihmisoikeuslainsäädännön mukaisesti. Tältä osin minkään tässä kehyksessä ei voida katsoa heikentävän tai lakkauttavan niitä oikeuksia, joita alkuperäiskansoilla nyt tai tulevaisuudessa on.

Erilaiset arvojärjestelmät

Luonto, mukaan lukien luonnon monimuotoisuus, ekosysteemit, Äiti Maan ja elonjärjestelmät, ilmentävät erilaisia käsityksiä eri ihmisille. Luonnon hyödyt ihmisille ilmentää myös erilaisia käsityksiä, kuten ekosysteemien tuottamat hyödyt, ekosysteemipalvelut, ja luonnon antimet. Sekä luonto, että luonnon tarjoamat hyödyt ihmisille, ovat keskeisiä ihmisten olemassaololle ja hyvälle elämänlaadulle, sisältäen ihmisten hyvinvoinnin, elämän sopusoinnussa luonnon kanssa, sekä elämän tasapainossa ja sopusoinnussa Äiti Maan kanssa. Tämä kehys tunnustaa ja mieltää nämä erilaiset arvojärjestelmät ja –käsitykset, sisältäen myös joidenkin maiden tunnustamat luonnon oikeudet ja Äiti Maan oikeudet, keskeisiksi menestyksekkään toimeenpanon osiksi.

Koko hallinnon ja koko yhteiskunnan läpäisevä lähestymistapa

Tämä kehys on tarkoitettu kaikille – koko hallitukselle ja koko yhteiskunnalle. Sen menestys vaatii poliittista tahtoa ja tunnustusta korkeimmalta hallinnon tasolta, sekä on riippuvainen kaikkien hallinnon tasojen ja kaikkien yhteiskunnan toimijoiden toiminnasta ja yhteistyöstä.

Kansalliset tilanteet, prioriteetit ja kyvyt

Kehysten päämäärät ja tavoitteet ovat luonteeltaan maailmanlaajuisia. Kunkin osapuolen tulee osallistua maailmanlaajuisen luonnon monimuotoisuuskehysten päämäärien ja tavoitteiden saavuttamiseen kansallisten tilanteiden, prioriteettien ja kykyjen mukaan.

Yhteistoiminta tavoitteiden saavuttamiseksi

Osapuolten tulee käynnistää kehysten täytäntöönpano laajalla yhteiskunnan tuella kaikilta tasoilla.

Oikeus kehitykseen

Tunnistaen Yhdistyneiden kansakuntien julistuksen koskien oikeutta kehitykseen vuodelta 1986, tämä kehys mahdollistaa vastuullisen ja kestäväen sosioekonomisen kehityksen, joka samanaikaisesti tukee luonnon monimuotoisuuden suojelua ja kestävää käyttöä.

Ihmisoikeusperusteinen lähestymistapa

Tämän kehyksen täytäntöönpanon tulee noudattaa ihmisoikeusperusteista lähestymistapaa, kunnioittaen, suojellen, edistäen ja täyttäen ihmisoikeuksia. Tämä kehys tunnustaa puhtaan, terveen ja kestäväen ympäristön olevan ihmisoikeus.

Sukupuoli

Kehyksen menestyksenkäs toimeenpano riippuu tasa-arvon mahdollistamisesta, naisten ja tyttöjen voimaannuttamisesta sekä epätasa-arvon vähentämisestä.

Sopimuksen ja sen pöytäkirjojen kolmen päämäärän saavuttaminen ja niiden tasapainoinen täytäntöönpano

Kehyksen päämäärät ja tavoitteet ovat sovitettu yhteen Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen kolmen päätavoitteen kanssa, ja niiden on tarkoitus edistää niiden saavuttamista tasapainoisesti. Kehys on tarkoitus panna täytäntöön näiden päätavoitteiden, sisältäen Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen varaukset, ja Cartagenan bioturvallisuuspöytäkirjan ja Nagoyan geenivarojen saatavuutta ja niiden käytöstä saatavien hyötyjen oikeudenmukaista ja tasapuolista jakoa käsittelevän pöytäkirjan mukaisesti soveltuvin osin.

Yhdenmukaisuus kansainvälisten sopimusten ja instrumenttien kanssa

Maailmanlaajuinen luonnon monimuotoisuuskehys tulee panna täytäntöön asianmukaisten kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti. Mitään tässä kehyksessä ei tule tulkita suostumuksena muokata osapuolen sopimuksen tai muun kansainvälisen sopimuksen alaisia oikeuksia tai velvoitteita.

Rion julistuksen periaatteet

Kehys tunnustaa, että luonnon monimuotoisuuden kadon pysäyttäminen ja kääntäminen elpymisuralle, kaikkien elollisten olentojen hyväksi, on ihmiskunnan yhteinen huoli. Rion ympäristöä ja kehitystä koskevan julistuksen periaatteiden tulee ohjata sen täytäntöönpanoa.

Tiede ja innovaatiot

Kehyksen toimeenpanon tulee perustua tieteelliselle näytölle ja perinteiselle tiedolle ja käytännöille, tunnustaen tieteen, teknologian ja innovaatioiden roolin.

Ekosysteemiperusteinen lähestymistapa

Tämä kehys tulee panna toimeen pohjautuen yleissopimuksen ekosysteemiperusteiseen lähestymistapaan.

Ylisukupolvinen tasa-arvo

Ylisukupolvisen tasa-arvon periaatteen, joka pyrkii täyttämään nykyisten sukupolvien tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuuksia täyttää tarpeensa ja varmistamaan nuorempien sukupolvien mielekkään osallistumisen kaikilla päätöksenteon tasoilla, tulee ohjata kehyksen toimeenpanoa.

Muodollinen koulutus ja arkioppiminen

Kehyksen toimeenpano vaatii käänteentekevää, innovatiivista ja poikkitieteellistä koulutusta, muodollista koulutusta ja arkioppimista, kaikilla tasoilla, sisältäen tieteen ja politiikan rajapintatutkimuksen ja elämän mittaisen oppimisen prosessit, tunnistaen erilaiset alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen maailmankatsomukset, arvot ja tietojärjestelmät.

Rahoituksen saatavuus

Tämän kehysten toimeenpano edellyttää riittävää, ennakoitavaa ja helposti saatavissa olevaa rahoitusta.

Yhteistyö ja synergiat

Tehostettu yhteistoiminta, yhteistyö ja synergiat Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen ja sen pöytäkirjojen, muiden luonnon monimuotoisuuteen liittyvien sopimusten, muiden olennaisten monenvälisten sopimusten ja kansainvälisten järjestöjen ja prosessien, niiden kunkin toimivallanmukaisesti, sisältäen maailmanlaajuisen, alueellisen, paikallisen ja kansallisen tason, voisi myötävaikuttaa ja edistää maailmanlaajuisen luonnon monimuotoisuuskehysten täytäntöönpanoa tehokkaammalla ja vaikuttavammalla tavalla.

Luonnon monimuotoisuus ja terveys

Kehys tiedostaa luonnon monimuotoisuuden ja terveyden väliset yhtymäkohdat sekä sopimuksen kolme päämäärää. Kehys tulee panna täytäntöön huomioiden yhtenäinen terveys –lähestymistavan, muiden sellaisten kokonaisvaltaisten lähestymistapojen joukossa, jotka perustuvat tieteseen, saavat useita yhteiskunnan osaluokkia, tieteenaloja ja yhteisöjä tekemään yhteistyötä ja tähtäävät kestävästi tasapainottamaan ja optimoimaan ihmisten, eläinten, kasvien ja ekosysteemien terveyttä, tunnistaen tarpeen välineiden ja teknologioiden saatavuudelle, sisältäen lääkkeit, rokotteet ja muut luonnon monimuotoisuuteen liittyvät terveystuotteet, samalla korostaen kiireellistä tarvetta vähentää paineita luonnon monimuotoisuuteen ja vähentää ympäristöllistä heikentymistä, jotta voidaan vähentää riskejä terveydelle ja asianmukaisesti kehittää käytännöllistä pääsyä saatavuutta ja hyötyjenjakoa koskeviin järjestelyihin.

Osa D. Yhteys 2030 Kestävän kehityksen ohjelmaan

Kunmingin-Montrealin maailmanlaajuinen luonnon monimuotoisuuskehys myötävaikuttaa 2030 Kestävän kehityksen ohjelman saavuttamiseen. Samanaikaisesti kestävä kehityksen tavoitteiden ja kestävä kehityksen sen kaikissa kolmessa ulottuvuudessa (ympäristöllinen, sosiaalinen ja taloudellinen) saavuttaminen on välttämätöntä kehysten päämäärien ja tavoitteiden saavuttamiseksi. Se sijoittaa luonnon monimuotoisuuden, sen suojelun, sen osien kestävä käytön ja geenivarojen käytöstä saatavien hyötyjen oikeudenmukaisen ja tasapuolisen jaon kestävä kehityksen ohjelman ytimeen, tunnistaen tärkeät yhtymäkohdat luonnon ja kulttuurien monimuotoisuuden välillä.

Osa E. Muutosteoria

Kehys rakentuu sellaisen muutoksen teorian ympärille, joka tunnistaa tarpeen kiireellisille poliittisille toimille maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja kansallisesti, jotta kestävä kehitys voidaan saavuttaa, ja epäsuotuisan muutoksen ajurit, jotka ovat kiihdyttäneet luontokatoa, on vähennetty ja/tai käännetty kaikkien ekosysteemien toipumisen mahdollistamiseksi ja jotta voidaan saavuttaa sopimuksen visio elää sopusoinnussa luonnon kanssa vuoteen 2050 mennessä.

Osa F. 2050 Visio ja 2030 tehtävä

Kehyksen visiona on maailma, joka elää sopusoinnussa luonnon kanssa: ”Vuoteen 2050 mennessä luonnon monimuotoisuutta arvotetaan, suojellaan, ennallistetaan ja käytetään viisaasti, säilyttäen ekosysteemipalvelut, ylläpitäen tervettä planeettaa ja tuottaen elintärkeitä hyötyjä kaikille ihmisille.”

Kehyksen tehtävänä on vuoteen 2030 mennessä, kohti 2050 visiota:

Tehdä kiireellisiä toimia luontokadon pysäyttämiseksi ja kehityssuunnan kääntämiseksi, jotta luonto on elpymisuralla ihmisten ja planeetan hyväksi, suojelemalla ja käyttämällä kestävästi luonnon monimuotoisuutta, taaten perintöaineksesta saatavien hyötyjen oikeudenmukaisen ja tasapuolisen jaon, samalla tarjoten tarpeelliset välineet täytäntöönpanolle.

Osa G. Kunming-Montrealin maailmanlaajuiset päämäärät vuodelle 2050

Tällä kehyksellä on vuodelle 2050 neljä pitkän tähtäimen päämäärää 2050 luonnon monimuotoisuusvisioon liittyen.

Päämäärä A.

Kaikkien ekosysteemien eheyttä, kytkeytyneisyyttä ja sopeutumis- ja palautumiskykyä ylläpidetään, parannetaan tai ennallistetaan, samalla lisäten merkittävästi luonnontilaisen kaltaisten ekosysteemien pinta-alaa vuoteen 2050 mennessä;

Ihmisen aiheuttamat uhanalaisiksi tunnistettujen lajien sukupuutot pysäytetään, ja vuoteen 2050 mennessä kaikkien lajien sukupuuttovauhtia ja -riskiä pienennetään kymmenesosaan ja luonnonvaraisten alkuperäislajien kannat saatetaan terveille ja kestäville tasoille;

Luonnonvaraisten ja sekä kesytettyjen että jalostettujen lajien geneettistä monimuotoisuutta ylläpidetään, turvaten niiden sopeutumisedellytykset /sopeutumispotentiaalin.

Päämäärä B.

Luonnon monimuotoisuutta käytetään ja hoidetaan kestävästi ja luonnon tarjoamia hyötyjä ihmisille, sisältäen ekosysteemien toiminnan ja ekosysteemipalvelut, arvotetaan, ylläpidetään ja vahvistetaan, ja ennallistetaan niitä, jotka ovat tällä hetkellä heikentyneet, tukien kestävä kehityksen saavuttamista, nykyisten ja tulevien sukupolvien hyväksi vuoteen 2050 mennessä.

Päämäärä C.

Geenivarojen käytöstä saatavat rahalliset ja taloudelliset hyödyt sekä geenivaroja koskevan digitaalisen sekvenssitiedon käytöstä ja tarvittaessa geenivaroihin liittyvän perinteisen tiedon käytöstä saatavat hyödyt jaetaan oikeudenmukaisesti ja tasapuolisesti, tarvittaessa alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen kanssa, ja jaettavien hyötyjen määrää lisätään merkittävästi vuoteen 2050 mennessä, samalla varmistuen, että geenivaroja koskeva perinteinen tieto on asianmukaisesti suojeltu, edistäen luonnon monimuotoisuuden suojelua ja kestävää käyttöä, kansainvälisesti sovittujen saatavuutta ja hyötyjen jakoa koskevien välineiden mukaisesti.

Päämäärä D.

Riittävät täytäntöönpanokeinot, sisältäen rahoituksen, toimintavalmiuksien kehittämisen, teknisen ja tieteellisen yhteistyön ja teknologian saatavuuden ja siirron Kunming-Montrealin maailmanlaajuisen luonnon monimuotoisuuskehyksen toteuttamiseksi täysimääräisesti on varmistettu ja tasapuolisesti kaikkien osapuolten, etenkin kehittyvien maiden, erityisesti vähiten kehittyneiden maiden ja pienten kehittyvien saarivaltioiden, sekä siirtymätalousmaiden saatavissa. Luonnon monimuotoisuuden vuosittainen 700 miljardin Yhdysvaltain dollarin rahoitusvaje on kurottu asteittain umpeen ja rahoitusvirrat yhdenmukaistettu Kunming-Montrealin maailmanlaajuisen luonnon monimuotoisuuskehyksen ja 2050 luonnon monimuotoisuusvisioon mukaisesti.

Osa H. Kunming-Montrealin maailmanlaajuiset tavoitteet vuodelle 2030

Kehyksellä on 23 toimintasuuntautunutta tavoitetta kiireellisille toimille vuosikymmenen 2030 aikana. Jokaisen tavoitteen toimet on aloitettava välittömästi ja niiden on oltava valmiita vuoteen 2030 mennessä. Yhdessä nämä saavutukset edesauttavat tuloslähtöisten päämäärien vuodelle 2050 saavuttamista. Näiden tavoitteiden toimet tulee toimeenpanna sopuosinnassa Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen ja sen pöytäkirjojen, sekä muiden kansainvälisten velvoitteiden kanssa, huomioiden kansalliset lähtökohdat, prioriteetit ja sosioekonomiset asemat.

I. Luonnon monimuotoisuuden uhkien vähentäminen

Tavoite 1

Varmistetaan, että kaikki alueet ovat osallistavan, kokonaisvaltaisesti luonnon monimuotoisuuden huomioivan aluesuunnittelun ja/tai tehokkaiden hoitokäytäntöjen piirissä, millä hillitään maan ja merenkäytön muutosten aiheuttamaa luonnon monimuotoisuuden vähenemistä, jotta luonnon monimuotoisuudelle erittäin tärkeiden alueiden, mukaan lukien ekologisesti eheiden elinympäristöjen, väheneminen saatetaan lähelle nollaa vuoteen 2030 mennessä, samalla kunnioittaen alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen oikeuksia.

Tavoite 2

Varmistetaan, että vuoteen 2030 mennessä vähintään 30 prosenttia heikentyneistä maa-, sisävesi- sekä rannikko- ja meriekosysteemeistä on tehokkaan ennallistamisen kohteena luonnon monimuotoisuuden tilan ja ekosysteemien toimintojen ja ekosysteemipalvelujen, ekologisen eheyden ja kytkeytyneisyyden parantamiseksi.

Tavoite 3

Varmistetaan ja mahdollistetaan, että vuonna 2030 vähintään 30 prosenttia maa- ja sisävesialueista sekä rannikko- ja merialueista, etenkin luonnon monimuotoisuudelle, ekosysteemipalveluille ja -toiminnoille erityisen merkittävistä alueista, on tehokkaasti suojeltu ja hoidettu ekologisesti edustavien, hyvin kytkeytyneiden ja tasavertaisesti ja oikeudenmukaisesti hallittujen suojelualuejärjestelmien ja muiden suojelualueverkostoa tukevien monimuotoisuutta turvaavien alueiden avulla, tunnustaen alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen perinteisesti hallitsemat alueet, soveltuvin osin, sekä yhdistäen alueet laajempiin maa- ja merimaisemiin ja valtameriin, samalla varmistaen, että kaikki näiden alueiden kestävä käyttö, missä se on asianmukaista, on täysin yhdenmukaista alueiden suojelutavoitteiden toteutumisen kanssa, tunnustaen ja kunnioittaen alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen oikeudet mukaan lukien niiden perinteisesti hallitsemat alueet sekä kunnioittaen näitä oikeuksia.

Tavoite 4

Varmistetaan kiireelliset hoitotoimet uhanalaisiksi tunnistettujen lajien ihmisen aiheuttamien sukupuuttojen pysäyttämiseksi sekä lajien, erityisesti uhanalaisten lajien, elvyttämiseksi ja suojelemiseksi, jotta vähennetään merkittävästi sukupuuttoriskiä, ja myös kotoperäisten, luonnonvaraisten ja kesytettyjen ja jalostettujen lajien populaatioiden sisäisen ja niiden välisen perinnöllisen monimuotoisuuden ylläpitämiseksi ja palauttamiseksi, jotta säilytetään niiden sopeutumispotentiaali, mukaan lukien *in situ* ja *ex situ* -suojelun ja kestävä hoidon käytännöt, ja hallitaan tehokkaasti ihmisten ja villieläinten vuorovaikutusta minimoiden konflikteja rinnakkaiselon edistämiseksi.

Tavoite 5

Varmistetaan, että luonnonvaraisten lajien hyödyntäminen ja kauppa on kestävä, turvallista ja laillista, estäen liikakäyttöä, pienentäen muihin lajeihin ja ekosysteemeihin kohdistuvia sivuvaikutuksia ja vähentäen taudinaiheuttajien leviämistä, soveltaen ekosysteemilähestymistapaa samalla kunnioittaen ja suojellen alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen harjoittamaa perinteistä kestävä käyttöä.

Tavoite 6

Poistetaan, minimoidaan, vähennetään tai lievennetään haitallisten vieraslajien vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen ja ekosysteemipalveluihin tunnistamalla ja hallitsemalla vieraslajien leviämistä, estämällä ensisijaisesti valittujen haitallisten vieraslajien leviämistä ja asettautumista sekä vähentäen muiden tunnettujen tai mahdollisesti haitallisten vieraslajien leviämistä ja asettautumismäärää vähintään 50 prosenttia vuoteen 2030 mennessä, ja poistaen tai hilliten haitallisia vieraslajeja erityisesti luonnon monimuotoisuuden kannalta ensisijaisilla alueilla, kuten saarilla.

Tavoite 7

Vähennetään saastumisen aiheuttamia riskejä ja haittoja kaikista lähteistä vuoteen 2030 mennessä tasoille, joilla ne eivät ole haitallisia luonnon monimuotoisuudelle tai ekosysteemien toiminnalle ja ekosysteemipalveluille, ottaen huomioon kasautuvat vaikutukset, mukaan lukien: vähentämällä liiallista ravinteiden joutumista ympäristöön vähintään puolella muun muassa tehokkaammalla ravinteiden kierrätyksellä ja käytöllä; vähentämällä kasvinsuojeluaineiden ja erittäin vaarallisten kemikaalien yleistä riskiä vähintään puolella muun muassa integroidulla kasvinsuojelulla, perustuen tieteeseen, ottaen huomioon ruokaturvan ja elinkeinot; ja lisäksi estetään ja vähennetään muovisaastetta ja toimitaan sen poistamiseksi.

Tavoite 8

Minimoidaan ilmastonmuutoksen ja valtamerten happamoitumisen vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen ja lisätään sen sieto- ja palautumiskykyä toimilla, jotka lieventävät ilmastonmuutoksen vaikutuksia, edistävät siihen sopeutumista ja vähentävät onnettomuusriskejä, mukaan lukien luontopohjaiset ratkaisut ja/tai ekosysteemilähtöiset lähestymistavat, samalla minimoiden ilmastotoimien kielteisiä ja edistäen niiden myönteisiä vaikutuksia luonnon monimuotoisuudelle.

II Ihmisten tarpeiden kohtaaminen kestäväällä käytöllä ja hyötyjen jaolla

Tavoite 9

Varmistetaan, että luonnonvaraisten lajien hoito ja käyttö on kestävä, tarjoten siten sosiaalisia, taloudellisia ja ympäristöön liittyviä hyötyjä ihmisille, erityisesti haavoittuvassa asemassa oleville ja eniten luonnon monimuotoisuudesta riippuvaisille, mukaan lukien käyttämällä luonnon monimuotoisuutta hyödyttäviä ja siihen perustuvia kestäviä toimenpiteitä, tuotteita ja palveluita, sekä suojelemalla ja tukemalla alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen harjoittamaa perinteistä kestävästä käytöstä.

Tavoite 10

Varmistetaan, että maatalous-, vesiviljely-, kalastus- ja metsätalouskäytössä olevia alueita hoidetaan kestävästi, erityisesti luonnon monimuotoisuuden kestäväällä käytöllä, sisältäen luonnon monimuotoisuudelle myönteisten käytäntöjen merkittävän lisäämisen, kuten kestävästi tehostamisen, agroekologiset tai muut innovatiiviset lähestymistavat, jotka edistävät näiden tuotantojärjestelmien sieto- ja palautumiskykyä ja pitkän aikavälin tehokkuutta ja tuottavuutta sekä ruokaturvaa, suojellen ja palauttaen luonnon monimuotoisuutta sekä säilyttäen luonnon ihmisille tarjoamia hyötyjä mukaan lukien ekosysteemien toiminnot ja ekosysteemipalvelut.

Tavoite 11

Säilytetään, ylläpidetään ja tehostetaan luonnon ihmisille tarjoamia hyötyjä, mukaan lukien ekosysteemien toiminta ja ekosysteemipalvelut, kuten ilman, veden ja ilmaston säätely, maaperän terveys, pölytys, tautiriskin vähentäminen sekä suojeleminen luonnonriskeiltä ja –onnettomuuksilta, soveltamalla luontopohjaisia ratkaisuja ja/tai ekosysteemilähtöisiä lähestymistapoja kaikkien ihmisten ja luonnon hyväksi.

Tavoite 12

Lisätään kaupungeissa ja tiheään asutuilla alueilla merkittävästi ja kestävästi vihreiden ja sinisten alueiden määrää, laatua, kytkeytyneisyyttä ja saavutettavuutta, valtavirtaistamalla luonnon monimuotoisuuden suojelua ja kestävästä käytöstä ja varmistamalla luonnon monimuotoisuutta huomioon ottaen kaupunkisuunnittelu, vahvistamalla alkuperäistä luonnon monimuotoisuutta, ekologista kytkeytyneisyyttä ja eheyttä, sekä edistämällä ihmisten terveyttä ja hyvinvointia sekä yhteyttä luontoon ja myötävaikuttamalla osallistavaan ja kestäväan kaupungistumiseen sekä ekosysteemien toiminnan ja ekosysteemipalveluiden turvaamiseen.

Tavoite 13

Tehokkaita lainsäädännöllisiä, poliittisia, hallinnollisia ja valmiuksia kehittäviä toimia kaikilla tasoilla lisätään soveltuvien osien, geenivarjoista, sekä geenivarjoihin liittyvästä perinteisestä tiedosta saatavien hyötyjen oikeudenmukaisen ja tasapuolisen jaon varmistamiseksi, ja mahdollistaen geenivarjojen asianmukaisen

saatavuuden, sekä edistetään vuoteen 2030 mennessä jaettujen hyötyjen merkittävä lisäys, käytettävissä olevien kansainvälisten saatavuuden ja hyötyjenjakovälineiden mukaisesti.

III Toimeenpanon ja valtavirtaistamisen välineet ja ratkaisut

Tavoite 14

Varmistetaan luonnon monimuotoisuuden ja sen moninaisten arvojen täysi yhdentäminen politiikkoihin, sääntelyyn, suunnittelu- ja kehitysprosesseihin, köyhyyden poistamisen strategioihin, suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arviointeihin, ympäristövaikutusten arviointeihin ja soveltuvin osin kansantalouden tilinpitoon, läpileikkaavasti kaikilla hallinnon tasoilla ja kaikilla sektoreilla, etenkin niillä, joilla on merkittäviä vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen, saattaen kaikki asianmukaiset julkiset ja yksityiset toiminnot sekä julkistaloudelliset ja rahoitukselliset virrat asteittain yhdensuuntaisiksi tämän kehityksen päämäärien ja tavoitteiden kanssa.

Tavoite 15

Pannaan toimeen lainsäädännöllisiä ja hallinnollisia toimia tai politiikkatoimia, joilla liike-elämää kannustetaan ja mahdollistetaan, ja etenkin suurten ylikansallisten yritysten ja rahoituslaitosten osalta varmistetaan, että ne:

a) Säännöllisesti seuraavat, arvioivat ja julkistavat läpinäkyvästi niiden riskit, riippuvuudet ja vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen, mukaan lukien suurten ylikansallisten yritysten ja rahoituslaitosten toiminnot, hankinta- ja arvoketjut sekä sijoitukset;

b) Tarjoavat kuluttajille tietoa kestävien kulutustapojen edistämiseksi;

c) Raportoivat soveltuvin osin saatavuutta ja hyötyjenjakoa koskevien säännösten ja menetelmien noudattamisesta;

tarkoituksena asteittain vähentää kielteisiä vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen, lisätä myönteisiä vaikutuksia, vähentää luonnon monimuotoisuuteen liittyviä riskejä liike-elämälle ja rahoituslaitoksille, ja edistää toimia kestävien tuotantotapojen varmistamiseksi.

Tavoite 16

Varmistetaan, että kansalaisia rohkaistaan ja mahdollistetaan tekemään kestäviä kulutusvalintoja mukaan lukien laatimalla sitä tukevia politiikka-, lainsäädäntö- tai sääntelypuitteita, parantamalla koulutusta ja olennaisen ja tarkan tiedon ja vaihtoehtojen saatavuutta, sekä vuoteen 2030 mennessä vähennetään maailmalaajuista kulutuksen jalanjälkeä oikeudenmukaisella tavalla, puolitetaan maailmanlaajuinen ruokahävikki, vähennetään merkittävästi ylikulutusta ja vähennetään merkittävästi jätteiden syntyä, jotta kaikki ihmiset elävät hyvin sopusoinnussa Äiti Maan kanssa.

Tavoite 17

Luodaan ja vahvistetaan valmiuksia, ja toimeenpannaan kaikissa valtioissa bioturvatoimia siten kuin niistä on säädetty Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen Artiklassa 8(g) ja toimia, joilla käsitellään bioteknologiaa ja siitä saatavien hyötyjen jakoa siten kuin on säädetty yleissopimuksen Artiklassa 19.

Tavoite 18

Kannustimet, mukaan lukien luonnon monimuotoisuudelle haitalliset tuet tunnistetaan vuoteen 2025 mennessä ja poistetaan, luovutaan vaiheittain tai uudistetaan kannustimia, oikeasuhtaisella, oikeudenmukaisella, reilulla, tehokkaalla ja kohtuullisella tavalla, samalla merkittävästi ja asteittain vähentäen niitä vuosittain vähintään 500 miljardilla Yhdysvaltain dollarilla vuoteen 2030 mennessä, aloittaen kaikkein haitallisimmista kannusteista, ja lisätään myönteisiä kannustimia luonnon monimuotoisuuden suojelulle ja kestäväälle käytölle.

Tavoite 19

Lisätään merkittävästi ja enenevästi rahoitusta kaikista lähteistä, tehokkaalla, oikea-aikaisella ja helposti saavutettavalla tavalla, mukaan lukien kansalliset, kansainväliset, julkiset ja yksityiset varat, yleissopimuksen artiklan 20 mukaisesti, kansallisten luonnon monimuotoisuutta koskevien strategioiden ja toimintaohjelmien toteuttamiseksi saattamalla käyttöön vuoteen 2030 mennessä vähintään 200 miljardia Yhdysvaltain dollaria vuosittain, mukaan lukien:

a) Lisäämällä luonnon monimuotoisuuteen liittyvää kansainvälisiä rahoitusta kehittyneistä maista, sisältäen virallisen kehitysyhteistyörahoituksen myös niistä maista, jotka vapaaehtoisesti omaksuvat kehittyneiden valtioiden osapuolivelvoitteet kehittyville maille, etenkin vähiten kehittyneille maille ja pienille kehittyville saarivaltioille sekä siirtymätalousmaille yhteensä vähintään 20:een miljardiin Yhdysvaltain dollariin vuosittain vuoteen 2025 mennessä, ja vähintään 30 miljardiin dollariin vuosittain vuoteen 2030 mennessä;

b) Lisäämällä merkittävästi kansallista resurssibilisaatiota, jota tuetaan valmistelemalla ja toteuttamalla kansallisia luonnon monimuotoisuuden rahoitussuunnitelmia tai vastaavia instrumentteja kansallisten tarpeiden, prioriteettien ja olosuhteiden mukaisesti;

c) Hyödyntämällä yksityistä rahoitusta, edistäen yhteisrahoitusta, toteuttamalla strategioita uusien lisäresurssien saamiseksi, ja kannustamalla yksityistä sektoria sijoittamaan luonnon monimuotoisuuteen, mukaan lukien vaikuttavuusrahastoilla ja muilla instrumenteilla;

d) Kannustamalla innovatiivisia järjestelmiä kuten ekosysteemipalvelumaksuja, vihreitä rahastoja, luonnon monimuotoisuushyötyksiä ja –luottoja ja hyötyjenjakomekanismeja, joissa on mukana ympäristö ja sosiaaliset suojatoimenpiteet;

e) Tehostamalla luonto- ja ilmastokriiseihin kohdistuvan rahoituksen yhteishyötyjä ja synergioita;

f) Vahvistamalla luonnon monimuotoisuuden suojeluun suunnattujen yhteisten toimien roolia, mukaan lukien alkuperäiskansat ja paikallisyhteisöt, Äiti Maa-keskeiset toimet¹ ja muut kuin markkinalähtöiset lähestymistavat, sisältäen yhteisöpohjaisen luonnonvarojen hoidon ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön ja solidaarisuuden;

g) Edistämällä rahoituksen myöntämisen ja käytön vaikuttavuutta, tehokkuutta ja läpinäkyvyyttä.

Tavoite 20

Vahvistetaan toimintavalmiuksia ja niiden kehittämistä, teknologian saatavuutta ja siirtoa, ja edistetään innovaatioiden sekä teknisen ja tieteellisen yhteistyön kehittämistä ja saatavuutta, mukaan lukien etelä-etelä, pohjoinen-etelä ja kolmikantaisessa yhteistyössä, jotta saavutetaan tehokkaan toimeenpanon tarpeet, etenkin kehittyvissä maissa, vaalien luonnon monimuotoisuuden suojelua ja kestäväää käyttöä koskevan teknologian yhteiskehittämistä ja yhteisiä tieteellisiä tutkimusohjelmia ja seurantavalmiuksia, yhteismitallisesti kehysten päämäärien ja tavoitteiden kunnianhimoisuuden kanssa.

Tavoite 21

Varmistetaan, että päätöksentekijöillä, käytännön toimijoilla ja kansalaisilla on käytettävissään parhaat saatavilla oleva tietoaineistot, tiedot ja tietämys, joilla ohjataan tehokasta ja oikeudenmukaista hallintoa, yhtenäistä ja osallistavaa luonnon monimuotoisuuden hoitoa ja vahvistetaan vuorovaikutusta ja viestintää, tietoisuuden lisäämistä, koulutusta, seurantaa, tutkimusta ja tiedonhallintaa; ja, myös tässä yhteydessä, alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen perinteinen tieto, innovaatiot, käytännöt ja teknologiat ovat saatavilla

¹ Äiti Maa-keskeiset toimet: Ekokeskeinen ja oikeuksiin perustuva lähestymistapa, jonka avulla voidaan toteuttaa toimia kansojen ja luonnon välisten harmonisten ja täydentävien suhteiden toteuttamiseksi, edistäen kaikkien elävien olentojen ja niiden yhteisöjen jatkuvuutta, ja varmistaen, ettei Äiti Maan ympäristöllisiä toimintoja muuteta.

vain heidän vapaan, tietoon perustuvan ennakkosuostumuksensa² mukaisesti kansallista lainsäädäntöä noudattaen.

Tavoite 22

Varmistetaan alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen täysimääräinen, tasavertainen, kattava, tehokas ja sukupuolinäkökulman huomioiva edustus ja osallistuminen päätöksentekoon, oikeussuoja ja luonnon monimuotoisuutta koskeva tiedonsaanti, kunnioittaen niiden kulttuureja sekä oikeuksia maahan, alueisiin, luonnonvaroihin ja perinteiseen tietoon kuten myös naisten, tyttöjen, lasten, nuorten ja vammaisten henkilöiden sekä varmistetaan ympäristöön liittyvien ihmisoikeuksien puolustajien täysi suojele.

Tavoite 23

Varmistetaan sukupuolten tasa-arvo kehyksen toimeenpanossa sukupuolinäkökulmaan perustuvalla lähestymistavalla, jossa kaikilla naisilla ja työllä on yhtäläiset mahdollisuudet ja valmiudet edistää yleissopimuksen kolmea päämäärää, muun muassa tunnustamalla heidän yhtäläiset oikeutensa ja mahdollisuutensa käyttää maata ja luonnonvaroja ja heidän täysimääräinen, tasavertainen, mielekäs ja ennakkotietoon perustuva osallistumisensa ja johtajuutensa kaikilla luonnon monimuotoisuuteen liittyvän toiminnan, vaikuttamisen, politiikan ja päätöksenteon tasoilla.

Osa I. Täytäntöönpano- ja tukijärjestelmä ja mahdollistavat olosuhteet

Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen ja sen pöytäkirjojen alaiset tukijärjestelmät ja strategiat tukevat ja edistävät kehyksen täytäntöönpanoa ja sen päämäärien ja tavoitteiden saavuttamista, niiden ehtojen ja 15. osapuolikokouksessa hyväksytyjen päätösten mukaisesti.

Kehyksen täysimääräinen toimeenpano vaatii riittäviä, ennakoitavia ja helposti saatavissa olevia taloudellisia varoja kaikista lähteistä tarvepohjaisesti. Lisäksi tarvitaan yhteistyötä ja yhteistoimintaa tarvittavien toimintavalmiuksien parantamiseksi ja teknologian siirtämiseksi, jotta osapuolet, erityisesti kehittyvät osapuolet, voivat täysin toimeenpanna kehyksen.

Osa J. Vastuullisuus ja läpinäkyvyys

Kehyksen onnistunut toimeenpano edellyttää vastuullisuutta ja läpinäkyvyyttä, mitä tukevat tehokkaat suunnittelu-, seuranta-, raportointi- ja arviointimekanismit, jotka muodostavat sovitun samantahtisen ja jaksottaisen järjestelmän. Tämä sisältää seuraavat elementit:

- a. Kansalliset luonnon monimuotoisuusstrategiat ja –toimintasuunnitelmat, jotka on uudistettu tai päivitetty Kunming-Montrealin maailmanlaajuisen luonnon monimuotoisuuskehyksen ja sen päämäärien ja tavoitteiden, jotka ovat kehyksen keskeisimmät toimeenpanovälineet, mukaisesti, sisältäen kansalliset tavoitteet, joista on viestitty vakiintuneen tavan mukaisesti;
- b. Kansalliset raportit, sisältäen pääindikaattorit ja tarpeen vaatiessa muita indikaattoreita Kunming-Montrealin maailmanlaajuisen monimuotoisuuskehyksen seurantakehyksen mukaisesti;
- c. Kansallisten luonnon monimuotoisuusstrategioiden ja –toimintasuunnitelmien, mukaan lukien kansalliset tavoitteet, sisältämien tietojen maailmanlaajuinen analyysi, jonka avulla arvioidaan niiden panosta Kunming-Montrealin maailmanlaajuiseen luonnon monimuotoisuuskehykseen;
- d. Kunming-Montrealin maailmanlaajuisen luonnon monimuotoisuuskehyksen yhteisen edistämisen maailmanlaajuinen arvio, sisältäen toimeenpanovälineet, kansallisten raporttien ja tarpeen vaatiessa muiden lähteiden pohjalta;
- e. Vapaaehtoinen vertaisarviointi;
- f. Vapaaehtoisten valtioiden arviointien avoimen foorumin jatkokehitys ja testaus;
- g. Tietoja ei-valtiollisten toimijoiden sitoumuksista Kunming-Montrealin maailmanlaajuiselle luonnon monimuotoisuuskehitykselle, soveltuvin osin;

² Tässä käytetty ilmaus ”vapaa, tietoon perustuva ennakkosuostumus” viittaa seuraaviin eri maissa käytettäviin ilmauksiin ”tietoon perustuva ennakkosuostumus”, ”vapaa, tietoon perustuva ennakkosuostumus” ja ”hyväksyntä ja osallistuminen” .

Osapuolet voivat huomioida maailmanlaajuisten arvioiden tulokset tulevaisuudessa kansallisten luonnon monimuotoisuusstrategioiden ja –toimintasuunnitelmien tarkastuksissa ja toimeenpanossa, mukaan lukien toimeenpanokeinojen tarjoaminen kehittyville maille, toimenpiteiden ja panosten kehittämiseksi tarvittaessa.

Mekanismit tunnistavat kehittyvien maiden kohtaamat erityislaatuiset haasteet ja tarpeen kansainväliselle yhteistyölle heidän tukemisekseen. Toimeenpanovälineet, sisältäen toimivalmiuksien parantamisen ja kehittämisen, teknisen ja rahallisen tuen osapuolille, erityisesti kehittyville osapuolille, näiden mekanismien toimeenpanemiseksi vastuullisuuden ja läpinäkyvyyden takaamiseksi, sisältäen läpinäkyvää tietoa tarjotusta ja vastaanotetusta tuesta, sekä tuottaa katsaus kaikesta tarjotusta tuesta.

Mekanismit toteutetaan helpottavalla, tunkeilemattomalla ja rankaisemattomalla tavalla kunnioittaen kansallista itsemääräämisoikeutta ja välttämällä aiheuttamasta kohtuutonta taakkaa osapuolille.

Osapuolikokous päättää tarpeen vaatiessa jatkosuosituksista liittyen läpinäkyvyys- ja vastuullisuusmekanismeihin kehityksen päämäärien ja tavoitteiden saavuttamiseksi.

Tulevat osapuolikokoukset harkitsevat ja päättävät kaikista tarpeellisista lisäsuosituksista, sisältäen arviointien lopputulosten pohjan, Kunming-Montrealin maailmanlaajuisen luonnon monimuotoisuuskehityksen päämäärien ja tavoitteiden saavuttamiseksi.

Osa K. Viestintä, koulutus, tietoisuus ja käsityskyky

Viestinnän, koulutuksen ja tietoisuuden luonnon monimuotoisuudesta ja kaikkien käsityksen tästä kehiksestä vahvistaminen on tärkeää sen tehokkaan toimeenpanon ja käyttäytymisen muutoksen aikaansaamiseksi, sekä kestävien elämäntapojen ja luonnon monimuotoisuuden arvojen edistämiseksi, sisältäen:

- a. Lisätään tietoisuutta, ymmärrystä ja arvostusta tietojärjestelmistä, luonnon monimuotoisuuden ja ihmisten luonnosta saamien hyötyjen erilaisista arvoista, sisältäen ekosysteemien toiminnot ja ekosysteemipalvelut, ja perinteisestä tiedosta ja maailmankatsomuksista, kuten myös luonnon monimuotoisuuden vaikutuksesta kestävään kehitykseen;
- b. Lisätään tietoisuutta suojelun, luonnon monimuotoisuuden kestäväen käytön ja geenivarojen käytöstä nousevien hyötyjen tasapuolisen ja oikeudenmukaisen jaon merkityksestä kestäväälle kehitykselle, sisältäen kestävien elämäntapojen kehittämisen ja köyhyyden poistamiseen tähtäävät ponnistukset, sekä sen kokonaisvaltaisen panoksen maailmanlaajuisille ja/tai kansallisille kestäväen kehityksen strategioille;
- c. Kasvatetaan tietoisuutta kaikkien yhteiskunnan osa-alueiden ja toimijoiden välillä tarpeista kiireellisille toimille kehityksen toimeenpanemiseksi, samalla mahdollistaen heidän aktiivisen osallistumisensa täytäntöönpano- ja seurantaprosesseihin päämäärien ja tavoitteiden saavuttamiseksi;
- d. Helpotetaan kehityksen ymmärtämistä, muun muassa kohdistetulla viestinnällä, mukauttamalla se käytettyyn kieleen, monimutkaisuuden tasoa ja temaattista sisältöä olennaisille toimijaryhmille, huomioiden heidän sosioekonomiset ja kulttuuriset tilanteensa, sisältäen sellaisen materiaalin kehittämisen, joka on käännettävissä paikallis- ja alkuperäiskielille;
- e. Edistetään tai kehitetään alustoja, yhteistyö- ja toimintaohjelmia, muun muassa median, kansalaisyhteiskunnan ja koulutusinstituuttien, sisältäen akateemisen maailman, kanssa, tiedonvaihtamiseksi onnistumisista, opituista asioista ja kokemuksista ja sallitaan mukautuva oppiminen ja osallistuminen luonnon monimuotoisuutta edistävään toimintaan;
- f. Yhdistetään muutoshakuinen koulutus luonnon monimuotoisuudesta virallisiin, epämuodollisiin ja epävirallisiin koulutusohjelmiin, edistäen luonnon monimuotoisuuden suojelua ja kestäväen käyttöä koskevia opetussuunnitelmia ja edistäen tietoa, asenteita, arvoja, käytösmalleja ja elämäntapoja, jotka tukevat elämistä sopuinnussa luonnon kanssa;
- g. Kasvatetaan tietoisuutta tiedon, teknologian ja innovaatioiden keskeisestä roolista, jotta voidaan vahvistaa luonnon monimuotoisuuden seurannan tieteellisiä ja teknisiä valmiuksia, huomioida tietovajeet ja kehittää innovatiivisia ratkaisuja luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestäväen käytön parantamiseksi.